

Alert op (zelf)censuur

In rap tempo groeien in Nederland de zorgen over de bedreiging van artistieke vrijheid onder invloed van populisme en polarisatie. Wereldwijd zien we een opkomst van autoritair leiderschap met directe ingrepen van de politiek in het culturele landschap. Die passen binnen een breder patroon van druk op democratische zekerheden zoals onafhankelijke rechtspraak, academische autonomie en mediavrijheid.

We zien bovendien een verharding van het publieke debat, vaak aangejaagd door sociale media die soms dienen als platform voor haatberichten en doodsb bedreigingen. Kunstenaars en culturele instellingen ervaren een sterk toegenomen maatschappelijke druk om thema's te mijden of juist politiek stelling te nemen, om voorstellingen te annuleren of veiligheidsmaatregelen te treffen zodat programma's kunnen doorgaan. In *Boekman 145* analyseren auteurs de actuele druk op artistieke vrijheid en zoeken zij naar manieren om deze te beschermen.

Kunst is als de spreekwoordelijke kanarie in de kolenmijn, schrijft Kees Vuyk. De huidige ontwikkelingen zijn een waarschuwing dat de burgerlijke vrijheden op het spel staan, hoofdpijlers onder de liberaal-democratische rechtsstaat. 'De beste verdediging tegen krachten die de verbeelding met geweld willen onderdrukken, is de verbeelding zelf.'

Dat de kwestie actueel is spreekt ook uit het advies over artistieke vrijheid dat de Raad voor Cultuur begin 2026 publiceert. Beleidsadviseurs Robbert van Heuven en Renske van der Zee beschrijven de eerste concrete signalen die de raad in 2023 opving van jeugdpodiumkunstinstanties die tijdens hun voorstellingen meer last hadden van confrontaties dan voorheen: acteurs werden

uitgescholden, racistisch of homofob bejegend en zelfs bedreigd. Ook druppelden de eerste signalen binnen van zelfcensuur: makers vroegen zich af of ze onderwerpen als identiteit en seksualiteit nog wel wilden behandelen.

Reacties uit de samenleving en het optreden van een regering kunnen leiden tot zelfcensuur, vertelt ook Winnie Sorgdrager die artistieke begrenzing in Nederland in een historisch perspectief plaatst. In Nederland zal het niet snel zo ver komen, maar een regering kan ondanks het *arm's length*-principe van het cultuurbeleid opvattingen opleggen aan instellingen via subsidievoorwaarden, ook al is dat controversieel.

Hoe belangrijk is de artistieke vrijheid voor cultuurprofessionals en voor welke dilemma's komen zij te staan bij het waarborgen hiervan? Een rondgang langs stakeholders toont een strijdbaar sector. Het politieke klimaat is aan het veranderen ten nadele van de kunsten, reageert Dana Kibbelaar, directeur van Theaterfestival Boulevard in Den Bosch. Als een maker stelling neemt, wil ze daarom het publiek in het gesprek betrekken. Zodra mensen tegenover elkaar komen te staan, kan een goed gesprek volgens haar wonderen doen. 'Debat is essentieel.'

Het plotselinge overlijden van onze oud-directeur Cas Smithuijsen op 24 september 2025 heeft het team van de Boekmanstichting diep geraakt. Maar liefst 28 jaar (1986-2014) was Cas het gezicht van de Boekmanstichting. Hij was tevens de oprichter van *Boekman-cahier*, de voorloper van *Boekman*, in 1989. De redactie vroeg Robert Oosterhuis een In Memoriam te schrijven.